

Muğla Datça'daki Sındı Köyü Mezar Taşları

*Gravestone in Sindi Village, Datca, Mugla***Nurcan Bahargülü**

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Konya Türkiye
Assist. Prof. Dr., Selcuk University, Faculty of Literature, Department of Art History, Konya, Türkiye
bahargulu05@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-4218-5723>

Article Type / Makale Tipi*Research Article / Araştırma Makalesi***DOI:** 10.31591/istem.1627955**Article Information / Makale Bilgisi***Received / Geliş Tarihi:* 27.01.2025*Accepted / Kabul Tarihi:* 26.06.2025*Published / Yayın Tarihi:* 30.06.2025

Cite as / Atıf: Bahargülü, Nurcan. "Muğla Datça'daki Sındı Köyü Mezar Taşları". 45 (2025), 405-442.
<https://doi.org/10.31591/istem.1627955>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."

Muğla Datça'daki Sındı Köyü Mezar Taşları

Öz

Anadolu coğrafyasının güneybatısında yer alan Muğla ve çevresi antik çağdan günümüze farklı uygarlıklara beşiklik etmiş bir bölgedir. Özellikle antik kentleri ile tanınan bölge günümüzde önemli turizm merkezlerinden biridir. Deniz, kum ve coğrafyasıyla dikkati çeken bölge Türk tarihi bakımından da önemli eserlere ev sahipliği yapmaktadır.

Antik çağın önemli kentlerinden birisi olan Knidos ve çevresi Bozburun yarımadası Akdeniz ve Ege'nin bulunduğu önemli bir noktadadır.

Antik çağda ticari, kültürel ve jeopolitik olarak önemli bir şehirdir. Batılı seyyahlar ve araştırmacılarla birlikte çalışmalara başlanılan kent daha sonraları yerli bilim adamları tarafından arkeolojik kazı çalışmalarının yapıldığı önemli bir yerleşim yeridir.

Datça ve çevresindeki modern Türk yerleşmesi antik çağ tarihçisi Herodot tarafından da tanımlanan yarımada ve Knidos toprakları olarak tabir edilen Knidos teritorium içerisinde yer almaktadır.

Bölgeye Türklerin hakimiyetiyle başlayan iskân ve mimarlık faaliyetleri Menteşeoğullarından günümüze sayısız eserler vermiştir. Bunlardan başlıcası Datça Reşadiye Cami, kiliseden camiye çevrilen Hızırşah Cami ve yanındaki mezarlıktan ibarettir. Başka bir yayınımda incelenen Cumalı Mezar Taşları ise Sındı köyüne yakın bir bölgededir.

Çalışma kapsamında incelenen Sındı Köyü Mezarlığında 12 adet mezar taşı ele alınmıştır. Bu mezar taşlarından bazıları Tuhfezadeler ailesine ait olduğu görülmektedir. Bunlardan beş adedi kadın, yedi adedi ise erkek mezar taşıdır. Dört adedi sadece Tuhfezadelere ait olduğu tespit edilmiştir. Erkek mezarlarının baş taşları kavuklu, sarıklı ve feslidir. Kadın başlıkları ise hotozdur. Genellikle bitkisel süslemenin yoğun olduğu başlıklarda akantus, palmiye ve gül motifleri işlenmiştir. Türk kültüründeki mezar geleneği bakımından Sındı Köyü mezar taşları önemli birer belge niteliğinde eserler olup gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Datça, Sındı, Mezar Taşı, Süsleme.

Gravestone in Sindi Village, Datca, Mugla

Abstract

Muğla and its surroundings, located in the southwest of Anatolia, is a region that has been the cradle of different civilizations since ancient times. The region, primarily known for its ancient cities, is one of the significant tourism hubs today. With its spectacular sea, sand and geography, it is also home to important monuments in Turkish history.

Knidos, one of the most crucial cities of antiquity, and the surrounding region, Bozburun peninsula, are at an important point where the Mediterranean and the Aegean meet.

It was a commercially, culturally and geopolitically significant city in ancient times. The city, where archeological works were started with Western travelers and researchers, is an important settlement where further excavations are carried out by local scientists.

The modern Turkish settlement in Datça and its surroundings is located within the peninsula and the territory of Knidos defined by the ancient historian Herodotus as the territorium of Knidos.

The settlement and architectural activities that started with the dominance of the Turks in the region have produced countless works from the period of the Beylik of Menteşeoğlu to the present day. The main ones are Datça Reşadiye Mosque, Hızırşah Mosque, which was converted from a church to a mosque, and the cemetery next to it. Cumalı Gravestones, which were examined in another publication of ours, are in a region close to Sindi village.

Within the scope of the study, twelve gravestones were examined in the Sindi village cemetery. Some of these gravestones were identified to belong to the Tuhfezadeler family. Five of these graves belong to women and seven to men. Four of them were found to belong only to the Tuhfezadeler. The headstones of the graves dedicated to men have kavuk, sarık and fez. The headstones for women have high-collar hotoz headdresses. The acanthus, palm and rose motifs were carved on serpus, the shape and design on the top of Ottoman headstones generally with rich floral ornamentation.

In terms of the funeral traditions in Turkish culture, the gravestones in Sindi cemetery are significant documents intended to be handed down to future generations.

Keywords: Datca, Sindi, Gravestone, Ornament, Rose.

Giriş

İslam öncesi Türk Mezar Kültürüne ait bilgiler ilk olarak Çin kaynaklarında rastlanır. Tarihte ilk Türk devleti olan Hunlar döneminde ölen kişi eğer asilse kurgan denilen anıt mezarlara, değilse başucuna balbal olarak bilinen basit dikili taşlı mezarlara gömülmüşlerdir. Göktürklerde ise aynı gelenek devam etmiş Hunlardan farklı olarak mezarların üzerine ev yapmışlar ve evin duvarlarına ölen kişinin resimlerini çizmişlerdir. Uygurların Maniheizm dinini seçmeleriyle eski mezar gelenekleri yavaş yavaş bırakılmıştır. İlk Türk İslam Devleti olan Karahanlılar ise eski gelenekler ile anıtsal mezarlar yapmışlardır. Selçuklular zamanında da bu anıtsal mezarlıklar devam ettirilmiştir. İslam inancıyla birlikte insan biçimli taşlar olan balballar Osmanlı Dönemi mezar taşlarında serpuş olarak adlandırılan başlıklara dönüşmüştür¹.

Türklerde mezar geleneği İslam öncesi inançlara göre Orta Asya'da Kurganlarla başlayan bir süreçtir. Bunun nedeni dünya hayatından sonra ölümlle birlikte insanların öteki dünyaya inanmalarıdır². Şamanizm inancına bağlı olarak Türklerin, ölümlerini dünyevi hayatta kullandıkları eşyaları ve objeleriyle birlikte gömmeleri bunu kanıtlar niteliktedir³. Bu anlayış İslam İnancına geçtikten sonra terk edilmiş olup dünya varlıklarının dünya da kaldığı ahirette ise bunların hiçbirinin anlamının olmadığı inancı gereği sadece cesetler bir kefenle birlikte defnedilmektedir. İslam inancında dünya hayatının sadece dünyevi zevk ve menfaatlerden oluştuğu vurgulanmıştır. Asıl hayatın uhrevi alemde gerçekleştiği bilinir. Bu sebeple normal hayattaki sahip oldukları bütün varlıkların hiçbir önemi olmadığına inanılır⁴.

İslam inancına göre şekillenen Anadolu'daki Türk İslam mezar geleneğinde mezarlara, sadece defin yapılan kişinin kimlik bilgilerinin yazılı olduğu bir taş koymak yeterli olmuştur. Bu geleneğin Orta Asya'daki balbal dikme şeklindeki yansımaları Ahlat mezar taşlarında vücut bulmuş ve anıtsal süslemeli taşlar ile kendini göstermiştir. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi ile devam eden ve halen günümüze kadar sürdürülen mezar taşı dikme geleneği Türk sanatında ayrı bir

¹ Selim Hilmi Özkan, "Türklerde Mezar Kültü, Ölü Gömme ve Mezar Taşı Geleneği (Şarkıkaraağaç Örneği ve Geri Kalanlar)", Tarih ve Kültürümüzde Karaağaç Bilgi Şöleni, ed. A. Yağmur Topaloğlu (Ankara: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı ve Hamideli Derneği, 2012), 215-218.

² Halit Çal, "Türklerde Mezar- Mezar Taşları", Aile Yazıları 8 (2015), 295.

³ Oktay Aslanapa, Türk Sanatı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989), 1-6.

⁴ Hayreddin Karaman, Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996),3.

yer tutmaktadır⁵.

Bu çalışma kapsamında incelenen mezar taşları Anadolu yarımadasının güneybatı ucunda bulunan Muğla İli Datça İlçesine bağlı Sındı Köyündeki örneklerden oluşmaktadır. Datça ve çevresi Menteşe Beyliği ile başlayan Osmanlı Dönemi ile devam eden Türk yerleşmelerine sahiptir. Sındı köyü de kaynaklarda 17.yüzyıldan itibaren iskân edilmiş bir yörük köyüdür. 18. ve 19. yüzyılda bölgeye hâkim olan Tuhfezadelerden Giritli Mehmet Ali Ağa ve ailesinin hakimiyetinde kalan bir bölgedir. Aynı zamanda Mütesellimlik yaptığı bilinen Tuhfezadeler ailesine padişah tarafından verilen takdir ve teşekkür belgeleri bu sülalenin bölgede sultan adına yetkilendirildiğini göstermektedir⁶.

Sındı Mezarlığında adı geçen Tuhfezadelerin Cumhuriyetin kuruluş döneminde de bölgede siyasi otoriteye sahip oldukları bu sülaleden olan Tuhfezade Fehmi Bey'in Datça'da Müdafaa-yı Hukuk cemiyeti üyesi ve Cumhuriyet Halk Fırkasının kurucusu olduğu bilinmektedir⁷.

Araştırmada incelenen mezar taşlarından bazılarının bu aileye mensup kişilerin defnedildiği bir aile mezarlığı olduğu tespit edilmiştir. Tuhfezadeler ailesine ait olduğu bilinen bu taşlar kendi içinde gruplandırılarak ayrıntılı biçimde tanıtılmıştır. Bu kabristan da yer alan 12 adet mezar erkek ve kadın mezar taşları olarak iki grupta değerlendirilmiştir.

1.1. Yöntem

Knidos antik kentinde ve çevresindeki sanat tarihi alanında olan Türk Dönemi çalışmaları tarafımızdan yürütülmektedir. 2024 yılında bölgede yapmış olduğumuz arazi çalışmasında tespit edilen Muğla ili Datça ilçesine bağlı olan Sındı Köyü küçük ölçekli bir yerleşim yeridir. Sındı köyü mezarlığı eski ve yeni definlerin yapıldığı bir mezarlıktır. Eski adıyla "Örencik" olduğu tespit edilen köy günümüzde Sındı ismi ile bilinmektedir.

Bölgede yapılan arazi çalışmasında mezarlığın güneydoğu köşesine etrafı bir avlu duvarı ile çevrili olan hazire şeklinde yapılmış 12 adet mezar tespit edilmiştir. Bu mezarların baş ve ayak taşları incelenmiştir. Fakat bazı mezarların ayak taşları yerinde mevcut değildir. Mezarlıkta incelenen taşlar erkek ve kadın mezarlarına

⁵ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 1-6.

⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Tasnifi* (Boa, AE), 2.

⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi* (DH. MKT 397/3), 1.

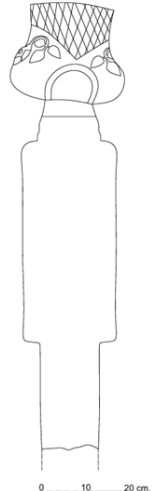
aittir. Bu taşların fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri ve eskizleri alınmıştır. Gözlem fişlerine yerinde tanımlamaları yapılarak katalog aşamasında bu bilgilerden yararlanılmıştır.

Saha çalışmasında arşivlenen bu bilgiler ışığında yazım aşamasına geçilmiştir. Giriş, katalog ve değerlendirmedeki alt başlıklarla makale ana hat planı oluşturulmuştur. Katalog formatında ele alınan taşların Osmanlıca kitabe metinleriyle Türkçe transkripsiyonları ve tanımları yapılmıştır. Katalog numaraları ise Sındı köyünün kısaltması olup S-1 şeklinde numara verilerek taşlar kronolojik tarih sırasına göre anlatılmıştır. Fotoğraf ve çizimler katalogda eklenmiştir.

Bu mezarlıkta bulunan 12 adet mezar baş taşından dokuz adedini Namık Açıkgoz "Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri" isimli kitapta incelenmiş olup bu taşlardan iki adedi hatalı okunduğu tespit edilmiştir. Katalog bölümünde eksik okunan bu taşların okumaları düzeltilerek dipnotlarla açıklaması verilmiştir.

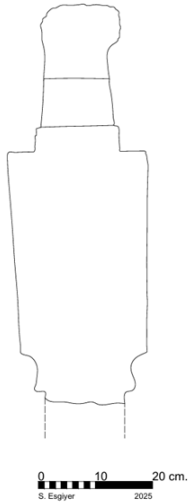
Değerlendirme bölümü ise Prof.Dr. Halit Çal ve Gazanfer İltar tarafından yazılan "Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları" isimli yayındaki tasniflere göre gruplandırılmış olup alt başlıklar içinde detaylı olarak yazılarak karşılaştırmaları yapılmıştır. Başlık tipleri ise Hüseyin Nejdett İşli'nin "Osmanlı Serpuşları" isimli kitabındaki başlık tiplerine göre gruplandırılmıştır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme ile çalışma özetlenmiş olup kaynakça ile sonlandırılmıştır. Metin içinde yer alan fotoğraflar yazar tarafından çekilmiştir. Taşların çizimleri Sefa Esgiyer tarafından yapılmıştır. Kitabe metinlerinin Türkçe Transkripsiyonu Gamze Durmaz tarafından okunmuştur. Makale sonunda yer alan tablolar incelenen mezarlıktaki taşların ve diğer bölgede yer alan eserlerin karşılaştırması için yapılmıştır.

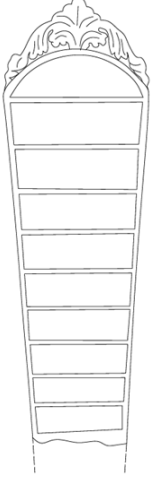
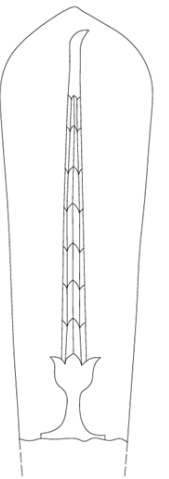
2.Katalog

Katalog No: S- 1 Resim No:1 Çizim No:1 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Toprak Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı ❖ Ayak Taşı: - Başlık Türü: Paşalı Kavuk Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 106×21×12 ❖ Ayak Taşı: - Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Sülüs Mezarın kime ait olduğu: Mustafa Ağa Tarihi: Hicri: 1135- Miladi: 1723	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Merhum Zaim⁸ Mustafa ağa Bin Hüseyin Ağa Ruhuna Fatiha Sene 1135	Kitabe Metni: مرحوم زاعم مصطفى اغا ابن حسين اغا روحنه فاتحه سنه ١١٣٥	
Tanım ve Kompozisyon Mezarlığın batısında bulunan toprak tipi mezarın baş taşı üç bölümlüdür. Kök, gövde ve başlıktan oluşmaktadır. Düşey dikdörtgen biçiminde olan baş taşı kafes başlıklı paşalı kavuk tipindedir. Paşalı kavuk başlığın yüzeyleri zikzak motifleri ile doldurulmuştur. Destar (tülbent-sarı) sarılan kavuğun her iki yüzeyine kabartma tekniği ile yapılmış gül motifi işlenmiştir. Mezarın ayak taşı bulunmamaktadır. Gövde bölümünde yer alan metin kısmı herhangi bir ayırım yapılmadan doğrudan taşın zeminine yazılmıştır. Kitabesine göre mezar, M. 1723 tarihinde vefat eden Hüseyin Ağa oğlu Mustafa Ağaya aittir.		

⁸ Zaim: şef, lider anlamlarına gelmektedir (TDK, 2025).

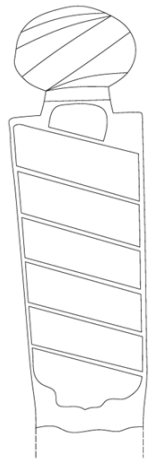
Katalog No: S-2 Resim No: 2 Çizim No: 2 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Çerçeveleli Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı ❖ Ayak Taşı: - Başlık Türü: Paşalı Kavuk Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 141×27×13 ❖ Ayak Taşı: - Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Sülüs Mezarın kime ait olduğu: Hüseyin Ağa Tarihi: Hicri: 1163 – Miladi: 1749	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Fatiha Almayun Kamun Fenadan hayf ol vech ma Geturub şehadeti gitti vücudundan günah Hem kezalik maderin iki çeşmi döktü yaş Gece gündüz efganla etmekten semah İki düşman gelüb kurşun ile ah Şehit ettiler Hüseyin Ağa'yı bi günah Yirmi yedi yaşın da vefat eden Hüseyin ağa Ruhuna sene 1163	Kitabe Metni: فاتحه المیون کامن فنادن حیفا اول وجما ما کتورب شهادتی گتدی وجودندان کنالا همکز الک مادریک یکی جسمی دقتو یش کیجا کوندز الافغان ل اتمکک سماه اکیی دوشمان کاوب قورشون ایاه له شیدد اندیلر حوسین اغای بیکناه یرم ی یدی یا شندا وفات ایدن حسین اغا روحنه سنه ۱۱۶۳	
Tanım ve Kompozisyon Çerçeveleli olarak yapılan mezarın baş taşı; düşey dikdörtgen biçimlidir. Baş taşı; Kök, gövde, boyun ve başlık kısmından oluşmaktadır. Kafes başlıklı Paşalı kavuk tipinde olan başlığın üst bölümü geometrik desen olan baklava dilimleriyle süslenmiştir. Kabartma tekniği ile yapılan bu motif kavuğun orta kısmına yerleştirilmiştir. Ayrıca bu motifin sağ kısmında kabartma tekniği ile yapılmış açmış gül motifi işlenmiştir. Yapraklarıyla birlikte resmedilen gülün boyun kısmı kıvrımlıdır. Uzun bir kök kısmı olan taşın metin bölümü ince şeritler halinde 8 satıra ayrılmıştır. Ayak taşı tespit edilememiştir. Kitabesine göre mezar, M. 1749 tarihinde 27 yaşında şehit olan Hüseyin Ağaya aittir.		

Katalog No: S-3 Resim No: 3 Çizim No: 3 Yeri: Sındı mezarlığı Mezar Tipi: Toprak Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, kadın başlıklı ❖ Ayak Taşı: - Başlık Türü: Hotoz Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 70×24×11,5 cm ❖ Ayak Taşı: - Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Sülüs Mezarın kime ait olduğu: Ümmühan Kadın Tarihi: Hicri:1198 / Miladi: 1784	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyon Hüve'l-Hallak'ul-Baki Ziyaretten Murad hemen bir duadır. Bugün bana ise yarın sanadır. Merhum ve mağfur leh Ümmühan Kadın bint el-hac Süleyman Ruhiçun El fatiha Sene 1198	Kitabe Metni: هو الخلا قالباقي زيارتدن مراد همان بر دعاير بوكون بكا اسه يارين سنادير مرحوم و مغفور لها امهان قدين بنت الحاجي سليمان روحچون الفتاحه سنة ١١٩٨	
Tanım ve Kompozisyon Mezarlığın batısında yer alan mezarın baş taşı avlu duvarına yakın bir yerde bulunmaktadır. Toprak tipi mezara ait olan baş taşı; düşey dikdörtgen biçimlidir. Kök, gövde, boyun ve başlık bölümlerinden oluşan baş taşının üst kısmı kırıktır. Gövde yüzeyindeki metin kısmı kalın şeritler halinde 7 bölümden meydana gelmektedir. En altta tarih bölümü yer almaktadır. Ayak taşı tespit edilmemiştir. Kitabesine göre mezar, M. 1784 tarihinde vefat eden El-Hac Süleyman kızı Ümmühan kadına aittir.		

Katalog No: S-4 Resim No: 4 Çizim No: 4 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Yüksek Çerçeveleli Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli ❖ Ayak Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli Başlık Türü: Başlıksız Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 61.5×17.5×4.5 ❖ Ayak Taşı: 51×17×6 Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Sülüs Mezarın kime ait olduğu: Fatma Hanım Tarihi: Rumi: 5/Kânunuevvel/ 1215 – Miladi: 17/Aralık/1801, Perşembe	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Hüve'l-Baki Bir kuş idim uçtum yuvadan Ecel ayırdı anadan babadan Unutmayın beni hayır duadan Şefaât dilerim size hüdadan Merhum ve mağfur leh Betceli⁹	Kitabe Metni: هو الباقي بر قوش ایدم اوچدم یوادیان اجل ایردی انادن بابادن اونوتمیاک بنی خیر دعادن شفاعت دیارم سز لا خدادان مرحوم و مغفور لا بدجلی	

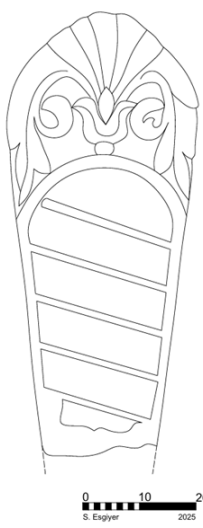
⁹ Namık Açıkgoz'un "Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri" adlı eserinde bazı bölümler okunmamıştır (Açıkgoz N., *Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri*, Muğla, 2005. 109).

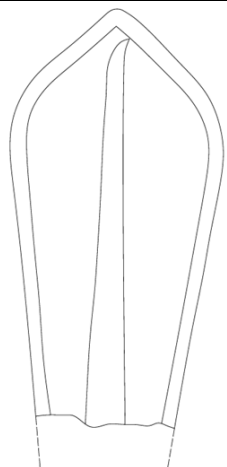
Muhammed Ali ağa zade Muhammed Efendinin kerimesi Fatma Hanımın Ruhiçun Fatiha Sene 215 Kanuni evvel 5	محمّد علی اغا زادلا محمد افندیڭ کریمسی فاطمه خانمک روحچون فاتحه ۵ کانون اول سنه ۲۱۵
Tanım ve Kompozisyon Yüksek çerçeveli olan mezar iki kademeli olarak yapılmıştır. Mezarın baş taşı; aşağıdan yukarıya doğru genişleyen düşey dikdörtgen biçimlidir. Gövde ve tepelik kısmından oluşan baş taşı akantus yapraklı bitkisel bir tepelik ile sonlanmaktadır. Metin bölümü basık kemerli bir kartuş içine alınmış olup ince şeritler halinde 10 satıra ayrılmıştır. Alınlık içindeki bitkisel tepelikte merkezden etrafa yayılan yaprak motifleri kabartma tekniği ile işlenmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen ayak taşı ise sivri bir kemer ile sonlanmakta olup yüzeyinde selvi motifi işlenmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru uzanan selvi motifi vazodan çıkar vaziyette verilmiştir. Dokuz boğumlu olan selvi motifinin uç kısmı hafif sağa doğru yatmaktadır. Kitabesine göre mezar, M. 1801 tarihinde vefat eden Muhammed efendinin karısı Fatma hanıma aittir.	

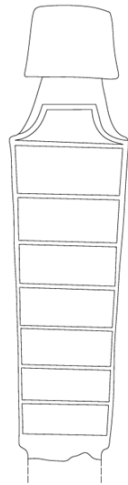
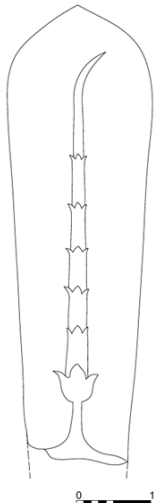
Katalog No: S-5 Resim No: 5 Çizim No: 5 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Çerçeveli Mezar Mezar Formu: ❖ <u>Baş Taşı:</u> Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı ❖ <u>Ayak Taşı:</u> - Başlık Türü: İlmiye Sarığı Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 83×24×10 ❖ Ayak Taşı: Mezar Taşı Malzemesi: mermer Mezar Taşı Tekniği: zemin oyma Mezar Yazı Türü: Talik Mezarın kime ait olduğu: Muhammed Ağa Tarihi: Hicri: 1265 – Miladi: 1849	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
---	--	---

→

Türkçe Transkripsiyonu: Hüve'l-Baki Olmakiçun ferman hak ister icabet davet Emrine muti olan cümle irerdi izzete Hayatında ruz şeb ikram ederdi aleme Hanesinde nice kimseler el sunardı niğmete Tuhfezade Hüseyin ağa oğlu merhum Muhammed ağanın Ruhiçun Fatiha sene 1265	Kitabe Metni: هوالب قى اولمقيجون فرمن حق استر اجابت دعوت امرنا مطيع اوللن جوماه ايرداى عزاتى حياتند روز شب اكرام ايدردى علمى خناسند نجا كمسلر الصوناردي نغمته توهفيزاده حسين اغاوغلى مرحوم محمداغانك روچون فاتحه سنه ١٢٦٥
Tanım ve Kompozisyon Mezarlığın batısında yer alan çerçevesi olarak yapılan mezarın baş taşı düşey dikdörtgen biçimli olup gövde, boyun ve başlık kısımlarından oluşmaktadır. Sarık başlıklı olan taşın gövde yüzeyindeki metin kısmı ince şeritler halinde 7 bölüme ayrılmıştır. Metin bölümü hafif sağa eğik olarak yazılmıştır. Serlevha ve tarih bölümü kartuş içine alınmıştır. Ayak taşı ise tespit edilememiştir. Kitabesine göre mezar, M. 1849 tarihinde vefat eden Tuhfezade Hüseyin ağanın oğlu Muhammed Ağaya aittir.	

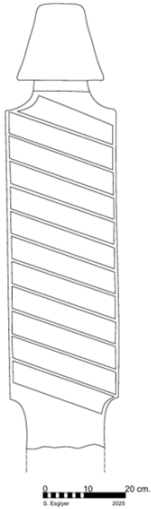
Katalog No: S-6 Resim No: 6 Çizim No: 6 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Çerçevesi Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli ❖ Ayak Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli Başlık Türü: Başlıksız Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 78.5×29×7.5 ❖ Ayak Taşı: 60×27×5 Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Talik Mezarın kime ait olduğu: Naile Hanım Tarihi: Hicri: 1294 – Miladi:	
--	--

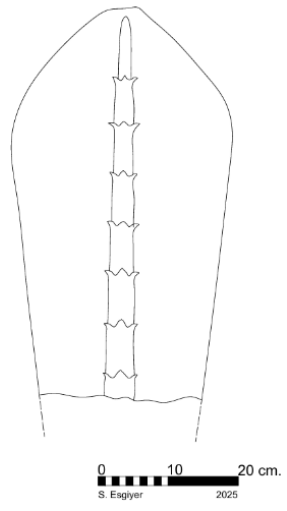
1878	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Hüve-l hay sene 1294 Beni kıl mağfiret ya Rabbi yezdan Bi HakArş-ı azam Nur Kur'an Muhammed Emin Efendinin Kerimesi Naile hanımın Ruhuna Fatiha	Kitabe Metni: حوللى سنة ١٢٩٤ بنى قيل مغفرت يارب يزدان بى حق عرشى اعظم نور قران محمّد امين افنديك كريمسى نائل خانمك روحنه فاتحه	
Tanım ve Kompozisyon: Çerçeveleli tipte olan mezarın baş ve ayak taşları yerindedir. Baş taşı aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, düşey dikdörtgen biçimlidir. Gövde ve alınlık kısmından oluşan taşın metin bölümü basık kemer içine alınmıştır. Tepeliğin alınlık kısmında bir vazunun içinden çıkan palmet ve akantus yaprakları işlenmiştir. Gövde yüzeyindeki metin bölümü hafif eğik yazılmış olup kalın şeritler halinde 6 satıra bölünmüştür. Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen ayak taşı ise sivri bir tepelikle sonlanmaktadır. Taşın yüzeyinde ucu hafifçe sağa eğik durumda bir selvi motifi işlenmiştir. Bu motif sivri kemerli bir kartuş içerisinde alınmıştır. Kitabesine göre mezar, M. 1878 tarihinde vefat eden Muhammed Emin efendinin karısı Naile hanıma aittir.		

Katalog No: S-7 Resim No: 7 Çizim No: 7 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Toprak mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı ❖ Ayak Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli Başlık Türü: Hamid'i Fes Mezar ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 80×18×9 ❖ Ayak Taşı: 61×18×8.5 Mezar Taşı malzemesi: Mermer Mezar Taşı tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Sülüs Mezarın kime ait olduğu: Datçalı Mehmet Ali Tarihi: Hicri: 1303 – Miladi: 1886	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Hu Fenadan bekaya eyledi rihlet İde kabrini hakk ravza-ı cennet¹⁰ Merhum ve mağfur leh		Kitabe Metni: هو فنادن بقايا ايلدى رحلت ايدلا قبريني حق روضى جنت مرخوم و مغفور له بتجلى محمد على ابن

¹⁰ Namık Açıkgoz'un "Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri" adlı eserinde Betceli Mehmet Ali'ye ait olan mezarın metin bölümü yeniden okunmuştur. Namık Açıkgoz, *Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri* (Muğla: Balıkaşiran Yayınları, 2005), 103.

Betceli Mehmet Ali bin Zade Hilmi bek Ruhuna Fatiha Sene 1303	زادلا حلمى بك روحنه فاتحه سنه ١٣٠٣
Tanım ve Kompozisyon: Toprak mezar tipinde yapılan mezarın baş ve ayak taşları yerindedir. Baş taşı düşey dikdörtgen biçimli, Hamid'i fes başlıklıdır. Gövde, boyun ve başlık bölümlerinden oluşan baş taşının gövde yüzeyindeki metin kısmı ince şeritler halinde 8 satıra bölünmüştür. Serlevha bölümü kartuş içine alınmıştır. Baş taşında bulunan fesin Hamid'i adını alması dönemin Sultanı ile ilgilidir. Dönemin Sultanı hangi fesi takmış ise onun adıyla anılmıştır. Bu mezar taşının Hamid'i fes başlıklı olması da II. Abdülhamid döneminde olmasından dolayıdır. Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen düşey dikdörtgen biçimli ayak taşı ise sivri bir kemer tepelikle sonlanmaktadır. Taşın gövde yüzeyine selvi motifi işlenmiştir. Palmet görünümlü bir vazodan çıkan selvi motifi boğumlu olup başı hafif sağa eğik verilmiştir. Kitabesine göre mezar; M. 1886 tarihinde vefat eden Hilmi Bey oğlu Bedceli Mehmet Ali'ye aittir.	

Katalog No: S-8 Resim No: 8 Çizim No: 8 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Yüksek Çerçeve- li Mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı ❖ Ayak Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli Başlık Türü: Mecidi Fes Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 109×27×7.5 ❖ Ayak Taşı: 56×30×5 Mezar Taşı Malzemesi: Mermer Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma		
--	--	---

Mezar Yazı Türü: Talik Mezarın kime ait olduğu: Muhammed Tarihi: Hicri: 22/Rebiyülahir/ 1312- Miladi: 23/Ekim/1894, Salı	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Kul nefsin zaikat'ül mevt Kaza-i Nagihan'ı şıkar ider şıkaristan Sebep oldu gördü Nevücivanı azabu da Ateş aldı kara fişendi beynini mecruh yarup mermi Etıbba yarasının çaresiçün baktı hüda Hüda afveylesun cürmü deyüp terki fena eder Hemi ruhi pervaz eylerdi didar mevhüda Fekhat mati şehid emrini maksad etmekdi Receb sina-i aşrın cuması aşr yevm mesud Yazıldı bas rahmet için tarihi namı Rıfkı Muhammed İbn izzet bek şehiden vardı ma- buda Fi 22 sene 1312 (22 Rebiyülahir 1312)	Kitabe Metni: کل نفس ز اقبال موت قضای ناکهانی شکار ایتر شی کارستان صیب ولدی کوردی نوجوانی از ابوده اتش الد قرء فشنگ بیننی مجروح ایروب مرمی اطبّا یاره سیکین جاره سیجون بقدی حوده خدا عفوایلسون جرمی دیوب ترکی فنا ایتری حمای روحی پرواز ایلردی دیدار موحوده فقهت ماتی شحیداً امیرنی مقصد ایتمکدی رجب اثناى عشرین جمعی عشر یوم مسعده یازلدی باعث رحمت اچون تاریخی نامی رفقی محمد ابن عزت بکک شحیداً واردی معبوده فی ۲۲ سنه ۱۳۱۲	
Tanım ve Kompozisyon Yüksek çerçeveli olan mezar iki kademeli olarak yapılmış olup baş ve ayak		

taşları yerindedir. Baş taşı düşey dikdörtgen biçimlidir. Kök, gövde, boyun ve başlık bölümlerinden oluşan baş taşı Mecidi fes başlıklıdır. Gövdesi oldukça yüksek tutulan baş taşının yüzeyindeki metin kısmı ince yatay şeritler halinde 12 bölüme ayrılmıştır. Hafif eğik satırlar halinde yazılan metin kısmının alt bölümünde tarih verilmiştir.

Ayak taşı ise baş taşına göre daha küçük ölçeklidir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir forma sahip olan ayak taşı sivri kemer tepelik ile sonlanmaktadır. Gövde yüzeyine aşağıdan yukarıya doğru uzayan yedi boğumlu bir selvi motifi işlenmiştir.

Kitabesine göre mezar, M.1894 tarihinde Şehit olan İzzet Bey oğlu Muhammed'e aittir.

Katalog No: S-9

Resim No: 9

Çizim No: 9

Yeri: Sındı mezarlığı

Mezar Tipi: Toprak mezar

Mezar Formu:

❖ **Baş Taşı:** Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

❖ **Ayak Taşı:** Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli

Başlık Türü: Başlıksız

Mezar Ölçüsü:

❖ Baş Taşı: 85×39.5×6

❖ Ayak Taşı: 78×33×3

Mezar Taşı Malzemesi: Mermer

Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma

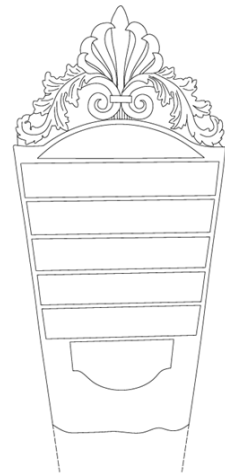
Mezar Yazı Türü: Talik

Mezarın kime ait olduğu: Fatma Hanım

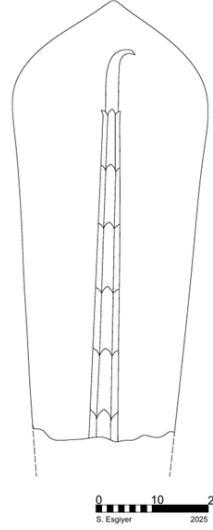
Tarihi: Hicri: 1324 – Miladi: 1907

(N. Bahargülü)

(S. Esgiyer)

	 (N. Bahargülü)	 (S. Esgiyer)
Türkçe Transkripsiyonu: Hüve'l-Hallaku'l-Baki Hayatı hasenat ve ibadet daima rahm Ve şefkat ve gufran hidayet masruf Tuhfezade bedir ağası Mehmet Ağanın Haremi merhum ve Mağfure Fatma Hanım Ruhiçun rıza-en lillah Teala el Fatiha Sene 1324	Kitabe Metni: حوالخالق الباقى حياتى حسنات و عبادات دائما رحم و شفقت و غفران حدایت مصروف تحفازاده بدیر اغاسى محمد اغانك حرمى مرحوم و مغفوره فاطم حانم روحیچون رضاء الله تعالى الفاتحه سنه ۱۳۲۴	
Tanım ve Kompozisyon: Toprak tipte yer alan mezarın baş taşı; aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen bir formda olup akantus motifli bitkisel bir tepelikle sonlanmaktadır. Baş taşında bulunan serlevha ve tarih bölümleri kartuş içerisine alınmıştır. Metin bölümü ise dikdörtgen ince, yatay şeritler halinde verilmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen düşey dikdörtgen biçimli ayak taşı ise sivri kemerli bir tepelik ile sonlanmaktadır. Taşın gövde yüzeyinin alt kısmından başlayarak yukarıya doğru yükselen bir selvi motifi işlenmiştir. Selvi motifinin uç kısmı hafifçe sağa doğru eğilmiştir. Kitabesine göre mezar, M. 1907 tarihinde vefat eden Tuhfezadelardan Mehmet Ağanın karısı Fatma hanıma aittir.		

Katalog No: S-10 Resim No: 10 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Yüksek Çerçeveli mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, basık kemer tepelikli ❖ Ayak taşı: - Başlık Türü: Başlıksız Mezar ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 75×24×5 ❖ Ayak Taşı: - Mezar Taşı Malzemesi: Taş Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Latin Harf Mezarın kime ait olduğu: İzzet Bey Tarihi: Hicri: 1334 – Miladi: 1916	 (N. Bahargülü)
Türkçe Transkripsiyonu: 1334 İnsan Oğlu Hizmet eder Dinine Allah Korkusunu Yerleştirir Zihnine habersizce Gelip çatar sana Elbet ereceksin Son ölüm gününe İzzet bey Ruhuna Fatıha	Kitabe Metninde Yazan Latin Yazı: 1334 İNSAN OĞLU HİZMET EDER DİNİNE ALLAH KORKUSUNU YERLEŞTİRİR Z İHNİNE HAB ERSİZCE GELİ P ÇATARSAN A ELBET ERE CEKSİN SO N ÖLÜM GÜN ÜNE İZZET BEY RUHUNA FATİHA
Tanım ve Kompozisyon Yüksek çerçeveli olan mezar iki kademeli olarak yapılmıştır. Mezarın baş taşı düşey dikdörtgen biçimlidir. Gövde ve tepelik kısmından oluşan taşın tepelik kısmı basık kemer ile sonlanmaktadır. Gövde üzerinde yer alan metin kısmının satırları imla kurallarına uyulmadan yazılmıştır. Hiç boş yer bırakılmayan gövde kısmında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ayak taşı tespit edile-	

memiştir.

Kitabesine göre mezar, M. 1916 yılında vefat eden İzzet beye aittir.

Katalog No: S-11

Resim No: 11

Yeri: Sındı Mezarlığı

Mezar Tipi: Yüksek Çerçeveli mezar

Mezar Formu:

❖ **Baş Taşı:** Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli

❖ **Ayak taşı:** -

Başlık Türü: Başlıksız

Mezar Ölçüsü:

❖ **Baş Taşı:-**

❖ **Ayak Taşı: -**

Mezar Taşı Malzemesi: Taş

Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma

Mezar Yazı Türü: Latin Harf

Mezarın kime ait olduğu: Canfeza

Tarihi: Hicri: – Miladi: 1925

(N. Bahargülü)

Türkçe Transkripsiyonu:

Allah Bakı

Tuhfezade Mehmet ağa

Zevcesi Canfeza

Ruhun Fatiha

1925

Kitabe Metni:

ALLAH BAKİ

TUHFE

ZADE MEH-

MET AĞA

ZEVCE Sİ CAN

FEZA RUHUNA

FATİHA

1925

Tanım ve Kompozisyon

Yüksek çerçeveli olarak yapılan mezarın baş taşı; düşey dikdörtgen biçimli olup sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Tepeliğin üst kısmında yer alan palmye yaprakları yanlara doğru dağılmakta ve uçları aşağı doğru sarkmaktadır. Gövde yüzeyindeki metin kısmı latin harflerle yazılmıştır. Ayak taşı tespit edilememiştir.

Kitabesine göre mezar, M. 1925 tarihinde vefat eden Tuhfezadelerden Mehmet ağanın karısı Canfeza'ya aittir.

Katalog No: S-12 Resim No: 12 Yeri: Sındı Mezarlığı Mezar Tipi: Yüksek Çerçeveli mezar Mezar Formu: ❖ Baş Taşı: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, üçgen tepelikli ❖ Ayak Taşı: - Başlık Türü: Başlıksız Mezar Ölçüsü: ❖ Baş Taşı: 72.5×20.5×8.5 ❖ Ayak Taşı: Yok Mezar Taşı Malzemesi: Taş Mezar Taşı Tekniği: Zemin oyma Mezar Yazı Türü: Latin Harf Mezarın kime ait olduğu: Ahmet Bey Tarihi: Hicri: (Doğum 1292)- Miladi: Ölüm 1927, Doğum 1876	 (N. Bahargülü)
Türkçe Transkripsiyonu: Allah Baki Tuhfezade izzet Bey Oğlu Ahmet Bey Ruhu için Fatiha Doğum 1292 Ölüm 1927	Kitabe Metninde Yazılan Latin Yazı: ALLAH BAKİ TUFFE ZADE İZZ ET BEY OĞLU AHMET BE Y RUHU İÇİN FATİ HA DOĞUM 1292 ÖLÜM 1927
Tanım ve Kompozisyon Yüksek çerçeveli olarak yapılan mezar iki kademeli olup sadece baş taşı bulunmaktadır. Düşey dikdörtgen biçimli olan baş taşı sivri kemer tepeliklidir. Gövde yüzeyindeki metin kısmı latin harflerle satır ayrımı yapılmadan yazılmıştır. Alınlık kısmında serlevha yer almaktadır. Ayak taşı tespit edilmemiştir. Kitabesine göre mezar, M. 1927 tarihinde vefat eden Tuhfezadelerden İzzet beyin oğlu Ahmet beye aittir.	

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

3.1. Malzeme ve Teknik

Sındı mezarlığında incelenen mezar taşlarının beyaz mermer ve yöreye ait taş malzemeden yapıldığı görülmektedir. Mezarların baş taşlarının alınlık kısımlarındaki bitkisel motiflerde ve kavuk başlıklı taşların yüzeylerinde bulunan geometrik motifler kabartma tekniğinde yapılmıştır. Gövde yüzeyinde yer alan kitabe metinlerinin daha belirgin olması için taş üstü zemin oyma tekniği kullanılmıştır. Ayak taşlarında bulunan selvi motifleri ise oyma ve kazıma tekniği ile işlenmiştir.

3.2. Mezar Tipleri

Sındı mezarlığında üç farklı mezar tipi tespit edilmiştir. Bunlar; çerçevelevi mezarlar, yüksek çerçevelevi ve toprak mezarlardır. İncelenen üç örnekte *çerçevelevi* grup içinde yer almaktadır¹¹. Yöreye ait olan blok taşlar baş ve ayak taşlarını sınırlandırarak, mezarın bir nevi korunmasını veya yerinin belirtmesini sağlamaktadır. Mezarlıkta en erken tarihli çerçevelevi mezar M. 1749 yılına en geç tarihli ise M. 1925 yılına aittir. Bu tip mezarların benzer örnekleri Giresun¹², İnegöl¹³, Mardin¹⁴ ve Trabzon¹⁵ mezarlıklarında da karşımıza çıkmaktadır.

Beş örnek ise *yüksek çerçevelevi*¹⁶ olarak tabir edilen grupta yer almaktadır. Çerçevelevi tipte yapılan mezarların bir alt grubu olan bu mezarlarda iki çerçeve uygulanmıştır. Altta yer alan büyük ve geniş bir çerçeve, onun üzerinde ise daha küçük ikinci bir çerçeve ile mezar baş ve ayak taşları sınırlandırılmıştır. Bu tip örneklerin benzerleri; Kastamonu¹⁷ ve Giresun¹⁸ mezarlıklarında görülmektedir.

İncelenen mezarlıkta görülen son tip mezar ise *toprak mezarlardır*¹⁹. Bu grupta dört adet örnek ele alınmıştır. Baş ve ayak taşları doğrudan toprağa gömülen bu tip mezarlar diğer tip mezarlara oranla tahribata daha çok uğradığı görülmektedir. Anadolu'da yaygın olarak kullanılan bu tip mezarların benzer örnekleri; Bolu²⁰, İzmit²¹, Denizli²², Van²³ ve Edirne²⁴ mezarlıklarında da tespit edilmiştir.

¹¹ Katalog No: S-2, S-5, S-6.

¹² Halit Çal- Gazanfer İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları* (Ankara: Giresun Valiliği Yayınları, 2011), 14.

¹³ Mustafa Çetinaslan, *Taşların Dili- İnegöl Mezarlıkları ve Mezar Taşları* (Bursa: Matsis Matbaa, 2021), 11.

¹⁴ Ahmet Bodakçı, *Mardin Merkezde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 254.

¹⁵ Raziye Çiğdem Önal, "Trabzon Boztepe'de Ahi Evran Dede Camii ve Türbesindeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Palmet Dergisi* 3, (2023), 139.

¹⁶ Katalog No: S-4, S-8, S-10, S-11, S-12.

¹⁷ Halit Çal- Özlem Ataoğuz Çal, *Kastamonu Atabey Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları* (Ankara: Kastamonu Belediye Başkanlığı Yayınları, 2008), 4.

¹⁸ Çal- İltar, "Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları", 14.

¹⁹ Katalog No: S-1, S-3, S-7, S-9.

²⁰ Azize Aktaş Yasa vd., "Bolu'daki Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezar Taşları", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara: On dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2010), 4/191.

²¹ Lütfi Şeyban vd., "İzmit Maşukiye Merkez Camii Hazinesi'nde Bulunan Osmanlı Mezar Taşları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/5 (2015), 353-361.

(Tablo 1).

3.3. Mezar Taşı Tipleri

İncelenen mezarlıkta altı farklı tip mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlar; beş örnekte *Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, erkek başlıklı* tipte yapılmıştır²⁵. Genellikle düşey dikdörtgen bir gövdeden başlığa geçilmektedir. Bu tip taşların en erken tarihlisi M. 1723 yılına²⁶, en geç tarihlisi ise M. 1894 yılına aittir²⁷. Geriye kalan üç taş ise sırasıyla 18. yy.'ın ortasına²⁸, 19. yy.'ın ortasına²⁹ ve 19.yy'ın sonuna³⁰ tarihlendirilmiştir.

Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, kadın başlıklı mezar taşı sadece bir örnekte bulunmaktadır³¹. Bu tip taşlar düşey dikdörtgen bir gövdenin üzerinden uzun bir boyuna geçilip tepesi düz tabla şeklinde başlık ile sonlanmaktadır. Mezar M. 1784 yılına tarihlendirilmektedir.

Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli grupta üç örnek tespit edilmiştir³². Bunlar aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen bir biçimde olup akantus motifli bir alınlık ile sonlanmaktadır. Bu taşların en erken tarihlisi M. 1801 yılına³³, en geç tarihlisi ise M. 1907 yılına³⁴ aittir. Diğer taş ise M. 1878 yılına³⁵ tarihlendirilmektedir. Osmanlı kadın mezar taşlarında genellikle tepelik kısımları kolları açan bir çiçeğe benzeyecek şekilde dilimli olarak yapılmıştır. Bu uygulama mezarda yatan kişinin cinsiyetinin mezar taşı formu ile ayırt edilmesi sağlamaktadır³⁶.

Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, sivri kemer tepelikli tipte bir adet baş taşı³⁷ ve beş adet ayak taşı³⁸ tespit edilmiştir. Bunlardan baş taşı düşey dikdörtgen biçimli olarak yapılırken ayak taşları aşağıdan yukarıya doğru hafifçe ge-

→

²² Sedat Soyalt, "Sarayköy- Hasköy Mahallesi'ndeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", 3-4. Uluslararası Geleneksel Türk Mezar Taşları Sempozyumu, ed. Celil Arslan ve İbrahim Karaca (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020-2021), 497-514.

²³ Gülsen Bas- Mesut Gül, "Gevaş Dilmetaş Köyü Mezarlığı ve Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 39 (2018), 346.

²⁴ Murat Karademir, "Edirne Kuşçu Doğan Camii Hazinesi'ndeki Mezar Taşlarının Tipolojik ve Estetik Analizi", *Palmet Dergisi* 7, (2025), 39-42.

²⁵ Katalog No: S-1, S-2, S-5, S-7, S-8.

²⁶ Katalog No: S-1.

²⁷ Katalog No: S-8.

²⁸ Katalog No: S-2.

²⁹ Katalog No: S-5.

³⁰ Katalog No: S-7.

³¹ Katalog No: S-3.

³² Katalog No: S-4, S-6, S-9.

³³ Katalog No: S-4.

³⁴ Katalog No: S-9.

³⁵ Katalog No: S-6.

³⁶ Ali Can Özçelik, "Konya Merkez Araplar Mezarlığındaki İslami Dönem Mezar Taşlarından Örnekler" *XVI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, ed. Ahmet Aytac (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2022), 67, 69. (Kat. No: A-8)

³⁷ Katalog No: S-11.

³⁸ Katalog No: S-4, S-6, S-7, S-8, S-9.

nişleyerek sonlanmaktadır. En erken tarihli ayak taşı M. 1801 yılına³⁹, en geç tarihli M. 1907 yılına⁴⁰ tarihlidir. Geriye kalan üç ayak taşı ise 19. yy.'ın sonlarına tarihlendirilmektedir⁴¹. Baş taşı ise M. 1925 yılına aittir.

Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, basık kemer tepelikli sadece bir örnek tespit edilmiştir⁴². Düşey dikdörtgen biçimli bir gövdeye sahip olan taş M. 1916 tarihli dir.

Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, üçgen tepelikli sadece bir örnek tespit edilmiştir⁴³. Düşey dikdörtgen biçimli bir gövdeye sahip olan taş M. 1927 tarihli mezarda görülmüştür.

3.4. Başlık Tipleri

Mezar baş taşlarında yer alan başlıklar ölen kişinin kadın mı yoksa erkek mi olduğunu, maddi durumunu, sosyal tabakasını ve mesleğini göstermektedir⁴⁴. Sındı mezarlığında incelenen baş taşlarında dört başlık tipi tespit edilmiştir. Bunlar; sarık, kavuk, fes ve hotoz başlıklardır (Tablo 2).

3.4.1. Sarık Başlıklı Olanlar

Mezarlıkta bulunan on iki taştan sadece bir örnekte sarık başlık kullanılmıştır. Katalog no: S-5'e ait olan sarık, başlığı çapraz olarak sarar ve daha geniş bir sarık sağ üst köşeden sol alt köşeye çapraz bir şerit oluşturur. İncelenen örneğin benzer formdaki örnekleri ise; Konya-İlgın⁴⁵, Bilecik⁴⁶, Giresun⁴⁷ ve İnegöl⁴⁸ mezarlıklarında görülmektedir.

3.4.2. Kavuk Başlıklı Olanlar

Kavuk; Nüve, Çuha ve Keçe kumaşların arasına mukavva gibi sert bir astar konularak üst bölümü geometrik ve bitkisel motiflerle süslenip sarılan başlık tipidir⁴⁹. Kavuk başlıkların dört türü vardır. Bunlar; Kallavi kavuklar, Mücevveze kavuklar, Kâtibi kavuklar ve Örfi Destarlı kavuklardır⁵⁰. Bunun yanında Paşalı kavuk başlıklı olanlar da vardır. Bunlar 17. yy.'ın sonlarından başlayıp Fes İnkılabına kadar kullanılmıştır. İslam ve Sarık imajının en belirgin simgesi olan Paşalı kavuğa

³⁹ Katalog No: S-4.

⁴⁰ Katalog No: S-9.

⁴¹ Katalog No: S-6, S-7, S-8.

⁴² Katalog No: S-10.

⁴³ Katalog No: S-12.

⁴⁴ Mücella Özkan, *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 2.

⁴⁵ Ali Boran vd., *Edebi İstirahatgah Ilgın Mezar Taşları* (Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 372.

⁴⁶ İlhami Yurdakul vd., *Şehrin Hafızası Bilecik Mezar Taşları ve Kitabeleri* (İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2019), 117.

⁴⁷ Çal- İltar, *Giresun ili Osmanlı Mezar Taşları*, 106.

⁴⁸ Çetinaslan, *Taşların Dili*, 175.

⁴⁹ Emine Güzel, *Taşlarda Saklı Medeniyet Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş biçimleri* (Konya: Çizgi Yayınevi, 2019), 155., Özkan, *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar*, 26.

⁵⁰ Güzel, *Taşlarda Saklı Medeniyet*, 135-177.

bakıldığında kavuğun üzerine sarılan sarık çaprazlama olarak önden Lâmelif şeklinde fark edilir. Patlak dikişli kavuk, Baklavalı kavuk gibi farklı isimlerle de bilinmektedir. Osmanlıda hiçbir serpuş, Lâmelif kuralını paşalı kadar ifade edemez. Bazı kaynaklarda Paşaların, çeşitli zümredeki insanların, hattatların, ağaların, saray hizmetlilerinin, mehteran gibi şahsiyetlerin mezar taşlarının başlıklarında paşalı kavuk başlığın kullanıldığı yazsa da bu doğru değildir. Paşalı kavuk umumi olarak kullanılmış olmasından dolayı herhangi bir sınıfa ait değildir⁵¹.

İncelenilen mezarlıkta iki örnekte Paşalı Kavuk başlık bulunmaktadır. Bunlardan Katalog S-1 numaralı başlığın kavuk yüzeyinde zikzak motifleri işlenmiş iken S-2 numaralı örnekte kavuk yüzeyini baklava dilimleri doldurmaktadır. Bu başlıkların benzerleri Bursa-İnegöl⁵², Denizli-İlbadi⁵³, Giresun⁵⁴, Samsun-Vezirköprü⁵⁵, Makedonya- Kosova⁵⁶, İstanbul- Topkapı⁵⁷ ve Çanakkale-Lâpseki⁵⁸ mezarlıklarında tespit edilmiştir.

3.4.3. Fes Başlıklı Olanlar

Fes; Kuzey Afrika'nın Fas şehrinde ortaya çıkıp Tanzimat fermanından sonra Osmanlı döneminde kullanılan ve Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılan bir başlık türüdür⁵⁹. Feslerin çeşitli grupları vardır. Bunlar; dönemin padişahlarının isimlerini taşımaktadır. 2. Mahmut dönemindeki feslere; Mahmudi, Abdülmecit dönemindeki feslere Mecidiye; Abdülaziz dönemindeki feslere Azizi, 2. Abdülhamid dönemindeki feslere ise Hamid'i fes denilmiştir⁶⁰. İncelediğimiz Sındı mezarlığında bu tip kapsamında iki adet baş taşı tespit edilmiştir.

Katalog no: S-7'deki örnek Hamid'i Fes başlıklıdır. Uzun ve kalın bir boyundan geçilerek oluşan başlığın alt ve üst çap arasında farkın az olduğu görülmektedir. Datçalı Mehmet Ali'ye ait olan başlık bu formda yapılmıştır.

Katalog no: S-8'deki örnek Mecidiye Fes başlıklıdır. İzzet oğlu Muhammed'e ait olan başlık; kısa ve bodur bir boyunun üzerinde yer almaktadır. Bu başlık yukarıdan aşağıya doğru genişleyen bir formdadır. Başlığın sağ tarafında bir püskül yer almakta olup püskül ile fes aynı boyuttur.

Sındı mezarlığındaki bu iki fes başlıklı mezar taşının benzerleri; Gibye- Ye-

⁵¹ Hüseyin Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları* (İstanbul: Ebru Matbaa, 2009), 104, 113.

⁵² Çetinaslan, *Taşların Dili*, 91.

⁵³ Kadir Pektaş, *Denizli'de Türk Varlığının Kadim Tarihi İlbadı Mezarlığı* (Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 107.

⁵⁴ Çal – İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, 238.

⁵⁵ Recep Gün vd., "Vezirköprü Yöresinde Bulunan 17-18. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları", *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2016), 72.

⁵⁶ Özkan, *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar*, 78.

⁵⁷ İşli, *Osmanlı Serpuşları*, 107.

⁵⁸ Korkmaz Şen – Hekim Tay, "Çanakkale- Lâpseki Merkezinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/17 (Haziran 2018), 515. (2 No'lu mezar taşı)

⁵⁹ Güzel, *Taşlarda Saklı Medeniyet*, 209.

⁶⁰ Özkan, *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar*, 88.

şilbağcılar⁶¹, İzmit -Maşukiye⁶², İzmir Hasseki⁶³, Giresun⁶⁴, Edirne- Keşan⁶⁵ mezarlıklarında tespit edilmiştir.

3.4.4. Hotoz Başlıklı Olanlar

Uzun bir boyundan geçilerek düz bir tabla ile sonlanan bu başlıkların kadınlara ait olduğu görülmektedir. Sındı mezarlığında bu tip kadın başlığı sadece bir örnekte bulunmaktadır. Katalog no: S-3'teki örnek Ümmühan Kadına aittir. Kök, gövde, boyun ve başlık bölümlerinden oluşan taşın başlık bölümü kırıktır. Bu örneğin benzerleri Muğla-Datça⁶⁶, Giresun⁶⁷, Konya-İlgın⁶⁸, Bilecik⁶⁹, İnegöl⁷⁰, Aydın⁷¹ ve Edirne⁷² mezarlıklarında da olduğu tespit edilmiştir.

3.5. Tepelik Tipleri

İncelenen mezarlıkta dört tip tepelik tespit edilmiştir. Bunlardan dört adet ayak taşı ve bir adet baş taşı sivri kemer tepelikli⁷³, üç adet baş taşı bitkisel tepelikli⁷⁴ ve birer adet baş taşı ise basık kemer tepelik⁷⁵ ve üçgen tepeliklidir⁷⁶.

Mezarlıkta tespit edilen baş ve ayak taşlarındaki tepeliklerden sivri kemer tepelikli olanların benzerleri Afyonkarahisar⁷⁷, Aydın⁷⁸ ve Sinop⁷⁹, bitkisel tepelikli olanların benzerleri Burdur⁸⁰, İzmir⁸¹ ve Trabzon⁸², basık kemer tepelikli olanların

⁶¹ Selda Özgün Cirtil, *Sonsuzluğa Ulaşan Taşlar Gibye (Yeşilbağcılar) Mezar Taşları* (Muğla: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2018), 136.

⁶² Şeyban vd., "İzmit Maşukiye Merkez Cami Haziresi'nde Bulunan Osmanlı Mezar Taşları", 355.

⁶³ İlker Mümin Çağlar vd., "Karaburun Kazası Hasseki (Haseki) Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9/4 (2022), 1597.

⁶⁴ Çal- İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar taşları*, 81.

⁶⁵ Murat Karademir vd., "Keşan Yöresi Tarihi Mezar Taşları", *Selçuk Türkiyat* 58 (2023), 190.

⁶⁶ Açıkgöz, *Datça Mezar Taşları*, 136.

⁶⁷ Çal- İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, 206.

⁶⁸ Boran vd., *Edebi İstirahatgah Ilgın Mezar Taşları*, 84.

⁶⁹ Yurdakul Vd., *Şehrin Hafızası Bilecik Mezar Taşları*, 72.

⁷⁰ Çetinaslan, *Taşların Dili*, 16.

⁷¹ Abdül Halim Varol, "Aydın Kuşadası Adalizade Mezarlığı Kadın Başlıklı Osmanlı Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Dergisi* 6/35 (2019), 514-522.

⁷² Karademir, "Edirne Kuşçu Doğan Camii Haziresi'ndeki Mezar Taşlarının Tipolojik ve Estetik Analizi", 23.

⁷³ Katalog No: S-4, S-6, S-7, S-8 ayak taşı olanlar, S-11 baş taşı olan.

⁷⁴ Katalog No: S-4, S-6, S-9.

⁷⁵ Katalog No: S-10.

⁷⁶ Katalog No: S-12.

⁷⁷ Ömer Eroğlu – Mehmet Top, "Afyonkarahisar Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Bazı Mezar Taşları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 10 (2024), 134.

⁷⁸ Evren Gökçe, "Nazilli Ağa Cami Osmanlı Mezar Taşları", *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (2021), 117.

⁷⁹ Şuayip Çelemoğlu, "Sinop/Ayancık/Tarakçı Köyü Gebelit Camisi ve Mezar Taşları", *AMİSOS* 6/10 (2021), 32.

⁸⁰ Osman Kunduracı- Halil İbrahim Arslan, "Burdur – Tefenni Bey Köy Mezarlığından Örnekler", XVI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, ed. Ahmet Aytaç ve Servet Akar. (Romanya: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2022), 37-46.

⁸¹ Eylem Güzel vd., "Osmanlı Dönemi Örselli (Ödemiş / Gölcük Yaylası) Mezar Taşları", *Karadeniz Araştırmaları* 20/80 (2023), 1074.

⁸² Önal, "Trabzon Boztepe'de Âhî Evren Dede Camii ve Türbesi Haziresindeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", 139.

benzerleri Muğla-Yatağan⁸³ ve Kilis⁸⁴, üçgen tepelikli olanların benzerleri ise Sakarya⁸⁵, Manisa⁸⁶ ve Yalova⁸⁷ mezarlıklarında da karşımıza çıkmaktadır.

3.6. Mezar Taşı Ölçüleri

Sındı mezarlığında yer alan baş taşlarının genel olarak yükseklikleri 61-141cm. arasında olup genişlikleri 17-39cm. ölçülerinde kalınlıkları ise 4-13cm. değişmektedir. Ayak taşları baş taşlarından daha küçük ölçeklidir. Altı örnekte yer alan ayak taşlarının yükseklikleri 51-78 cm. arasında, genişlikleri 17-33 cm arasında olup kalınlıkları ise 3-8 cm. arasında farklılık göstermektedir.

3.7. Süsleme

İncelenen mezarlıktaki mezar taşları üzerinde iki farklı süsleme kompozisyonu görülmektedir. Bunlar bitkisel ve geometrik süslemelerdir. Bitkisel süslemenin daha çok kadın baş taşlarının alınlık kısımlarında yer aldığı, geometrik süslemenin ise erkeklerin kavuk başlıklarının yüzeyinde yoğunlaşmıştır.

3.7.1. Bitkisel Süsleme

Dört adet kadın mezarının baş taşında bitkisel süslemeler görülürken iki adet erkek baş taşında da bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Akantus (kenger), palmye, gül, selvi ve stilize yaprak motifleri şeklinde kullanılmıştır. Kadın mezar taşlarının alınlık kısımlarında akantus yapraklarının uç kısımları aşağı doğru sarkar vaziyette işlenmiştir. Selvi motifi ise daha çok ayak taşlarında görülmektedir.

Mezarların baş taşlarına işlenen gül motifi; Hz. Muhammed'i simgesi⁸⁸, Allah'ın birliğinin ifadesi⁸⁹, Allah'ın ihtişamının belirtisi⁹⁰, Hz. Muhammed'in Miraç'a yükselirken yüzünün kızarıp terlemesi ve terinin yer yüzüne damlayıp güllere dönüşmesi⁹¹ şeklinde anlamlar içermektedir. Bunun yansıra mezar taşlarında tomurcuk halde verilen gül, mezardaki kişinin genç yaşta öldüğünü simgelemektedir⁹². Ayrıca, tasavvufta tomurcuk gonca gül, birliği, kendisi ve tanrı ile baş başa kalmışlığı, açmış gül ise çokluğu ve can sırrını açığa vurmayı temsil etmektedir⁹³.

⁸³ Osman Kunduracı vd., "Muğla-Yatağan İlçesi Katrancı Köyü Mezar Taşlarından Örnekler", XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, ed. Osman Kunduracı ve Ahmet Aytaç. (Türkiye: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2019), 95-107.

⁸⁴ Demet Örnek, "Tarihi Kilis Mezar Taşları", *The Journal of Social Science* 8/15 (2024), 89.

⁸⁵ Sevinç Eren- Sena Yavuz, "Sakarya- Geyve Umur Bey Köyü Mezarlığı 19. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşlarından Örnekler", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 10/3 (2020), 666, Görsel 5.

⁸⁶ Ahmet Şen, "Manisa'nın Salihli İlçesi, Poyraz Köyü Mezarlığında Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Diyanet İlmî Dergisi* 59 (2023), 1369.

⁸⁷ Selçuk Seçkin- Saliha Tanık, "Yalova, İlyasköy'de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *ERDEM* 84 (2023), 149-151.

⁸⁸ Çetinaslan, *Taşların Dili*, 51.

⁸⁹ Çal- İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, 47.

⁹⁰ Gül İrepolu, *Gül Aşkın Çiçeği Sonsuzluğun Çiçeği* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 21.

⁹¹ Zeynep Alsancak, *Türk Kültüründe Gülün Simgesel Anlamları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 94.

⁹² Sahure Yarış, *Üsküdar'da Yer Alan Bir Grup Camii Hazinesindeki Mezar Taşları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015). 352.

⁹³ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme* (İstanbul: Marmara

Gül motifi kadın mezarlarında olması gerekirken Sındı mezarlığında *iki erkek* mezar taşının başlığında karşımıza çıkmaktadır. Katalog no: S-1'deki mezarın başlık kısmında kavuğu çapraz olarak saran sarığın her iki yanında simetrik olarak yapraklarıyla birlikte tomurcuk gül motifi kabartma tekniği ile işlenmiştir. Katalog no: S-2'deki mezarın başlığının sağ tarafına açmış tek bir gül yapraklarıyla birlikte resmedilmiştir.

Katalog no: S-4'teki Fatma hanıma ait olan mezarın baş taşının alınlık kısmında akantus yaprakları bulunmaktadır. Ayak taşında ise vazodan çıkan selvi motifi boğumlu olarak yukarı doğru çıkmakta ve uç kısmı hafif sağa eğik vaziyette tek başına verilmiştir.

Katalog no: S-6'daki Naile hanıma ait olan baş taşının alınlık kısmında vazodan çıkan akantus yaprakları yer almaktadır. Yanlara ve aşağı doğru sarkan yaprakların uçları ise içe doğru kıvrım oluşturmaktadır. Ayak taşında ise sivri bir alınlık içerisinde alınmış ince uzun bir selvi motifi işlenmiştir.

Katalog no: S-9'daki Fatma hanıma ait olan mezarın baş taşının alınlık kısmında bir demet şeklinde stilize kenger yaprakları işlenmiştir. Ayak taşında da selvi motifi tek başına verilmiştir.

Katalog no: S-11'deki Canfeza'ya ait olan baş taşının alınlık kısmına palmiye yaprakları işlenmiştir.

Bitkisel süslemelerin görüldüğü akantus (kenger), palmiye, gül ve yaprak motiflerinin benzerleri Makedonya ve Kosova⁹⁴, Sakarya-Karasu⁹⁵, Giresun⁹⁶, Denizli-İlbadi⁹⁷, Muğla-Datça⁹⁸, Muğla- Ortakent⁹⁹, Bursa-İnegöl¹⁰⁰, İstanbul-Eyüp¹⁰¹, İzmir¹⁰² ve Uşak¹⁰³ mezarlıklarında da bulunmaktadır.

Mezarların ayak taşlarında görülen selvi motifi, uzun ömrü ve ölümsüzlüğü, hayat ağacını simgelemesi¹⁰⁴, ebedi hayatı¹⁰⁵, Arap alfabesinin ilk harfi olan elife

→

Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 40.

⁹⁴ Özkan, *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar*, 68.

⁹⁵ Tülin Çoruhlu- Murat Alkan, "Sakarya Karasu İlçesi Mezarlık ve Mezar Taşları", *1. Uluslararası Geleneksel Türk Mezar Taşları Sempozyumu*, ed. Celil Arslan vd. (Azerbaycan: xezer Üniversitesi Neşriyatı, 2019), 460,461.

⁹⁶ Çal- İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, 142.

⁹⁷ Pektaş, *Denizli'de Türk Varlığının Kadim Tarihi İlbadı Mezarlığı-I*, 141.

⁹⁸ Açıkgöz, *Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri*, 48.

⁹⁹ Hür Kâmil Biçici, "Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II", *The Journal Of Academic Social Science Studies* 6/2 (Şubat 2013), 1420.

¹⁰⁰ Çetinaslan, *Taşların Dili*, 92, 93, 121, 123, 118.

¹⁰¹ Onur Çetin, "Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Motifler Etrafında Gelişen Kültür ve İnanç Dünyası: Eyüp Örneği", *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi* 6/36 (Mayıs, 2019), 119.

¹⁰² Refet Yalçın Balata, "Değişim Sürecinde Samancıoğlu Camii Haziresindeki (Cuma Ovası-İzmir) Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 4/4 (2020), 114, 125, 135, 138, 139, 143, 144, 145, 147.

¹⁰³ Sedat Bayrakal, *Uşak'ta Osmanlı Mezar Taşları* (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2016), 57.

¹⁰⁴ Çetinaslan, *Taşların Dili*, 49.

¹⁰⁵ İbrahim Kunt- Murat Karademir, "Mevlâna Müzesi Haziresindeki Mezar Taşlarından Örnekler", *Mütefekkir* 6/12 (2019), 508.

benzemesi ve dik duruşu ile doğruluğu¹⁰⁶, dayanıklılık ve güzellik, yaşam ve ölüm-süzülük sembollerinin yanında uç kısımlarının hafif sağa veya sola yatmasıyla Allah'a secdeyi temsil etmektedir¹⁰⁷. Sındı mezarlığında incelenen mezarların ayak taşlarındaki selvi motifi üç örnekte kadın¹⁰⁸, iki örnekte erkek¹⁰⁹ mezar taşında görülmektedir. Benzer selvi motifi Muğla-Bodrum¹¹⁰, Uşak¹¹¹, Bursa-İnegöl¹¹², İstanbul¹¹³, Gibye-Yeşilbağcılar¹¹⁴ ve Giresun¹¹⁵ mezarlıklarında bulunan mezarların ayak taşlarında da karşımıza çıkmaktadır.

3.7.2. Geometrik Süsleme

İki örnekte karşımıza çıkan geometrik süsleme baklava dilimi ve zikzak motifleri şeklindedir. Katalog no: S-1'deki Mustafa Ağa isimli kişiye ait olan mezarın kavuk başlığının yüzeyinde zikzak motifi yatay şekilde çevrelemektedir. Katalog no: S-2'de bulunan Hüseyin Ağa'ya ait olan baş taşının kavuk yüzeyinde baklava dilimi motifi dolgu olarak kullanılmıştır.

3.8. Mezar Taşlarında Yazılar

Mezar taşlarında konu başlığı olarak; "Başlangıç ifadeleri, İnsanlara uyarı, Durum bildirme, Sebep bildirme, Tanrıdan istek, İnsanlardan istek, Sülaleler, İsim ve lakaplar, Fatih kalıbı ve Tarih" şeklinde tasnif edilmiştir (Tablo 3).

3.8.1. Başlangıç İfadeleri (Serlevha)

İncelenen taşların Serlevha bölümlerinde en çok kullanılan Allah'ın sıfatları "Hüve'l Hallaku'l Baki, Hüve'l Baki" ifadeleri şeklinde görülmektedir. Bu sıfatlardan iki örnekte "Hüve'l Hallaku'l Baki"¹¹⁶ ve diğer iki örnekte ise "Hüve'l Baki"¹¹⁷ ve Allah Baki"¹¹⁸ ifadeleri bulunmaktadır. Geriye kalan örneklerde ise "Hüve'l Hay"¹¹⁹, Hu"¹²⁰, Kul Nefsin Zaikatül Meft"¹²¹ ifadelerine yer verilmiştir.

3.8.2. İnsanlara Uyarı

Mezar taşlarının gövde yüzeyindeki metin aralarında insanlara uyarı anla-

¹⁰⁶ Nıdayı Sevim, "Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller ve Motifler", *Düşünen Şehir Dergisi* 5 (2018), 108,109.

¹⁰⁷ Aslı Sağıroğlu Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 423,424.

¹⁰⁸ Katalog No: S-4, S-6, S-9.

¹⁰⁹ Katalog No: S-7, S-8.

¹¹⁰ Hür Kâmil Biçici, "Osmanlı Dönemi Ortakent Başlıklı Mezar Taşları", *İnternational Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic* 7/4 (2012), 1097.

¹¹¹ Bayrakal, *Uşak'ta Osmanlı Mezar Taşları*, 83.

¹¹² Çetinaslan, *Taşların Dili*, 155.

¹¹³ Selma Gül, "Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı XVIII. Yüzyıl Kadın Mezar Taşlarında Görülen Bezemeler", *Sanat Tarihi Yıllığı* 26 (2017), 97.

¹¹⁴ Cirtil, *Sonsuzluğa Uzanan Taşlar*, 140.

¹¹⁵ Çal- İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*, 132.

¹¹⁶ Katalog No: S-3, S-9.

¹¹⁷ Katalog No: S-4, S-5.

¹¹⁸ Katalog No: S-11, S-12.

¹¹⁹ Katalog No: S-6.

¹²⁰ Katalog No: S-7.

¹²¹ Katalog No: S-8.

mında sözler geçmektedir. İnsanların da bir gün gelip geçici olduğu, dünyanın fani olması ve yaşananlardan ibret alınması şeklinde sözlere yer verilmiştir. Bunlar; “Ziyaretten murad, hemen bir duadır, bugün bana ise, yarın sanadır¹²²” ve “İnsanoğlu hizmet eder dinene, Allah korkusunu yerleştirir zihnine, habersizce gelip çatar sana elbet ereceksin son ölüm gününe¹²³” şeklindedir.

3.8.3. Durum Bildirme

Ölen kişilerin nasıl ve neden öldüğünü ifade eden söz kalıpları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sındı mezarlığında bulunan dört adet örnekte bu kalıplar kullanılmıştır. Bunlardan Katalog no: S-4’de “Bir kuş idim uçtum yuvadan, ecel ayırdı anadan babadan, unutmayın beni hayır duadan, şefaât dilerim size Hüda’dan”, Katalog no: S-5’de; “Olmakiçün ferman hak ister icabet davet, emrine muti olan cümle irerdi izzete, hayatında ruz şeb ikram ederdi aleme, hanesinde nice kimseler el sunardı niğmete”, Katalog no: S-7’de; “Fenadan bekaya eyledi rıhlet, ide kabrini hak ravzayı cennet” ve Katalog no: S-9’da ise; “Hayatı hasenat ve ibadet daima rahm ve şefkat ve gufran hidayete masruf” şeklinde durum bildirme yapılmıştır.

3.8.4. Sebep Bildirme

Mezarların baş taşlarında insanların ölüm sebebinin ne olduğunu kesin olarak belirten ifadelerdir. İncelenen taşlardan sadece iki örnekte sebep bildirme yer almaktadır. Bunlar S-2 ve S-8 de karşımıza çıkmaktadır. S-2’de; “Almayun Kamun Fenadan hayf ol vech ma, Geturub şehadeti gitti vücudundan günah, hem kezalik maderin iki çeşmi döküp yaş, gece gündüz efganla etmekten semah, iki düşman gelüb kurşun ile ah, şehit ettiler Hüseyin Ağa’yı bi günah yirmi yedi yaşın da vefat eden Hüseyin ağa” ve S-8’de “Kaza-i Nagihan’ı şıkar ider şıkaristan, sebep oldu gördü Nevücivanı azabu da, ateş aldı kara fişengi beynini mecruh yarup mermi, etibba yarasının çaresiçün baktı hüda, hüda afveylesun cürmü deyüp terki fena eder, hem ruhi pervaz eylerdi didar mevhüda, fekhat mati şehid emrini maksad etmekdi” sözlerine yer verilmiştir.

3.8.5. Tanrıdan İstek

Mezarların baş taşlarında genellikle tanrıdan af dileme, yakarış, dua ve rahmet isteme şeklinde söz kalıpları veya ifadelere yer verildiği görülmektedir. Bu ifadeler; ikişer örneklerde “Merhum¹²⁴”, “Merhum ve Mağfur leha¹²⁵”, birer örneklerde “Beni kıl mağfired ya rabbi yezdan bi hak-ı arş-ı nur-i kur-an¹²⁶”, “Merhum ve Mağfur leh¹²⁷” ve “Merhum ve Mağfure¹²⁸” şeklindedir.

¹²² Katalog No: S-3.

¹²³ Katalog No: S-10.

¹²⁴ Katalog No: S-1, S-5.

¹²⁵ Katalog No: S-3, S-4.

¹²⁶ Katalog No: S-6.

¹²⁷ Katalog No: S-7.

¹²⁸ Katalog No: S-9.

3.8.6. İnsanlardan İstek

Mezarlıklara gelen insanlardan dua isteme ve bekleme ifadelerinin kullanıldığı kalıplardır. İki örnekte bu ifadelere yer verilmiştir. Katalog no: S-3'teki Ümmühan kadına ait olan baş taşının metin bölümünde "Ziyaretten Murad heman bir duadır, bugün bana ise yarın sanadır" ve Katalog no: S-4'teki Fatma hanıma ait mezarın metin kısmının ilk iki satırında durum bildirme ve son iki satırında da insanlardan istek ibareleri yer almaktadır. İlk iki satırda "Bir Kuş idim, uçtum yuvadan ecel ayırdı anadan babadan", son iki satırda ise "Unutmayın beni hayır duadan şefaatt dilerim size Hüda'dan" ifadeleri yer almaktadır.

3.8.8. Sülaleler

İncelenen Sındı mezarlığındaki mezar taşlarında köyün en büyük sülalelerinden olan Tuhfezadelerin adı geçmektedir. Bu isim dört mezarın baş taşında¹²⁹ yer almaktadır. Bir diğer sülale ise "Bedceli (Datçalı) Muhammed Ali Ağa bin zade" ismi iki mezar taşında¹³⁰ geçmektedir (Tablo 4)

3.8.9. İsim ve Lakaplar

İncelenen on iki adet mezarın kime ait olduğunu gösteren isim ibareleri yer almaktadır. Bilinen bu mezarlardan yedi adedi erkek¹³¹, beş adedi ise kadın¹³² mezarlarıdır.

Erkek isimleri: üç örnekte Hüseyin¹³³, üç örnekte Muhammed¹³⁴, üç örnekte İzzet¹³⁵, iki örnekte Mehmet¹³⁶, diğer birer örneklerde ise Muhammed Ali¹³⁷, Mustafa¹³⁸, Mehmet Emin¹³⁹, Hilmi¹⁴⁰, Ahmet¹⁴¹, Mehmet Ali¹⁴² ve Süleyman¹⁴³ isimleri kullanılmıştır.

Bu isimlerin başına veya sonuna belirli kalıplarda kullanılan lakaplar konulmuştur. Bunlar; "Zaim (Lider), Ağa, El Haç, Efendi, Bek, Bey" şeklindedir.

Kadın isimleri; iki örnekte Fatma¹⁴⁴, birer örneklerde ise Ümmühan¹⁴⁵, Naim¹⁴⁶ ve Canfeza¹⁴⁷ şeklinde isimlerle karşılaşmıştır.

¹²⁹ Katalog No: S-5, S-9, S-11, S-12.

¹³⁰ Katalog No: S-4, S-7.

¹³¹ Katalog No: S-1, S-2, S-5, S-7, S-8, S-10, S-12.

¹³² Katalog No: S-3, S-4, S-6, S-9, S-11.

¹³³ Katalog No: S-1, S-2, S-5.

¹³⁴ Katalog No: S-4, S-5, S-8.

¹³⁵ Katalog No: S-8, S-10, S-12.

¹³⁶ Katalog No: S-9, S-11.

¹³⁷ Katalog No: S-4.

¹³⁸ Katalog No: S-1.

¹³⁹ Katalog No: S-6.

¹⁴⁰ Katalog No: S-7.

¹⁴¹ Katalog No: S-12.

¹⁴² Katalog No: S-7.

¹⁴³ Katalog No: S-3.

¹⁴⁴ Katalog No: S-4, S-9.

¹⁴⁵ Katalog No: S-3.

¹⁴⁶ Katalog No: S-6.

Kadın isimlerinin başlarına veya sonlarına gelen lakaplar ise “Kadın, Kerime, Hanım ve Zevce” ibareleridir.

3.8.10. Fatiha Kalıbı

Değerlendirilen mezar taşlarında karşımıza çıkan Fatiha Kalıpları; dört örnekte “Ruhuna Fatiha¹⁴⁸”, iki örnekte “Fatiha¹⁴⁹”, İki örnekte “el Fatiha¹⁵⁰”, iki örnekte “Ruh İçün Fatiha¹⁵¹” bir örnekte ise “Ruhu İçin Fatiha¹⁵²” ifadeleri kullanılmıştır.

3.8.11. Tarih

Sındı mezarlığındaki en erken tarihli mezar taşı; M.1723 yılına tarihlendirilen S-1 numaralı Lider Mustafa Ağa'ya ait olan mezardır. En geç tarihli mezar taşı ise M.1927 yılına tarihlenen S-12 numaralı Ahmet Bey'e ait olan mezardır. Bunun yansıra, M.1749 (S-2), M.1784 (S-3), M.1801(S-4), M.1849(S-5), M. 1878 (S-6), M. 1886(S-7), M. 1894(S-8), M. 1907(S-9), M.1916(S-10), M. 1925(S-11) tarihli mezar taşlarını da olduğu tespit edilmiştir.

Bu mezar taşlarından gün, ay ve yıl olarak verilmiş sadece iki adet mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan S-4 numaralı taşın M.27/Aralık/1801 ve S-8 numaralı taşın ise M. 23/Ekim/ 1894 olarak verildiği görülmektedir.

Doğum tarihinin verildiği tek mezar taşı örneği ise S-12 numaralı M.1876 yılına tarihlendirilen Ahmet Bey'e ait olan mezardır.

SONUÇ

İslam öncesi Türk geleneğinde Kurgan tipi mezarlarla başlayan mezar kültürü İslam inancıyla şekil değiştirmiştir. Bütün dinlerde öldükten sonra tekrar dirilmeye inanıldığı görülmesi sebebiyle mezarlarında insanların bir evi kabul edilmiştir. Şamanizm de ölümler eşyalarıyla birlikte defnedilirken İslam da bu anlayış ortadan kalkmıştır. Dünyevi olan her şey terk edilmiş tamamen uhrevi inanış hâkim olmuştur. Mezarlar dikdörtgen planlı olup baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Burada yatan kişinin kimlik bilgilerini ortaya koyan yazılı belge niteliğini taşımaktadır.

İncelenen Datça İlçesine bağlı Sındı köyü mezarlığında tespit ettiğimiz on iki adet mezar Tuhfezadelerin aile kabristanlığı olduğu görülmektedir. Köyün doğudaki çıkışında bulunan mezarlık günümüzde halen definler yapılmaktadır. Mezarlığın güneydoğu köşesinde bir avlu içine alınan bu mezarlar 18.yüzyıl ortaları ile 20.yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir.

Mezarlarda beyaz mermer ve yerel taşlar kullanılmıştır. İncelenen mezar-

→

¹⁴⁷ Katalog No: S-11.

¹⁴⁸ Katalog No: S-6, S-7, S-10, S-11.

¹⁴⁹ Katalog No: S-1, S-2.

¹⁵⁰ Katalog No: S-3, S-9.

¹⁵¹ Katalog No: S-4, S-5.

¹⁵² Katalog No: S-12.

lıkta üç tip mezar tespit edilmiştir. Bunlar; toprak, çerçevesi ve iki kademeli çerçevesi mezarlar olarak ele alınmıştır. Mezarlar bozulmamış olup günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir.

Baş ve ayak taşlarından oluşan bu mezarların dört tip başlıktan oluştuğu görülmektedir. Sarıklı, kavuklu, fesli ve uzun boyunlu-hotozlu tipler en yaygın olanlarıdır. Baş taşlarının gövde yüzeyindeki metin bölümlerinde serlevha, insanlara uyarı, durum bildirme, sebep bildirme, tanrıdan istek, insanlardan istek, sülale isimleri, kime ait olduğu, Fatiha kalıpları ve tarih ile sonlanmaktadır. Bu metinlerde sülüs, talik ve Latin harfli yazı karakterleri kullanılmıştır. Baş taşlarından yedi adedi erkek, beş adedi ise kadınlara aittir. İki örnekte erkeklerin kavuk başlıklı, bir örnekte sarık başlıklı, iki örnekte fes başlıklı ve birer örnekte ise basık ve sivri kemer başlık şeklindedir. Kadınlarda ise uzun boyunlu-hotoz başlıklı ve bitkisel tepelikli oldukları görülmektedir.

Mezarların baş ve ayak taşlarında bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Bitkisel süslemeler akantus, palmye, gül ve stilize yapraklardır. Bunun yansıya ayak taşlarında ise tek başına selvi motifi işlenmiştir.

En erken tarihli mezar M.1723 tarihli Mustafa Ağaya aittir. En geç tarihli mezar ise M.1927 yılına tarihlenen Ahmet Bey'e ait mezardır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda incelenen taşların sanat, estetik ve tarihi belge niteliği taşıdıkları görülmektedir. Bu taşların çoğunun bölgede önemli bir aile olan Tuhfezadelere ait olması bölgenin tarihi açısından önem arz etmektedir. 20. yüzyıl başına kadar Osmanlı Türkçesi ve Cumhuriyet Döneminden itibaren Latin harfleri ile devam eden bu gelenek Türk kültürü ve Sanat tarihi bakımından önemli olup Sındı mezar taşlarının da korunarak gelecek kuşaklara aktarılması en büyük temennimizdir.

TABLolar**Tablo 1: Mezar Tipleri**

A. MEZAR TİPLERİ			
			
A.1. Toprak Mezarlar (S-1, S-3, S-7, S-9)			
			
A.2. Çerçeveli Mezarlar (S-2, S-5, S-6)			
			
A.2.1. Yüksek Çerçeveli Mezarlar (S-4, S-8, S-10, S-11, S-12)			

Tablo 2: Başlık Türleri

B. BAŞLIK TÜRLERİ			
			
B.1. Paşalı Kavuk Başlıklı Olanlar (S-1, S-2)		B.2. Fes Başlıklı Olanlar (S-7, S-8)	

	
B.3. Hotoz Başlıklı Olanlar (S-3)	B.4. Sarık Başlıklı Olanlar (S-5)

Tablo 3: Mezar Taşlarında Bulunan Yazı Türleri

C. MEZAR TAŞLARINDA BULUNAN YAZI TÜRLERİ				
				
C.1. Sülüs (S-1, S-2, S-3, S-4, S-7)				
				
C.2. Talik (S-5, S-6, S-8, S-9)				
				
C.3. Latin (S-10, S-11, S-12)				

Tablo 4: Mezar Taşlarında Baba- Oğul- Kız ve Eş İlişkileri

D. MEZAR TAŞLARINDA BABA- OĞUL- KIZ VE EŞ İLİŞKİLERİ		
Katalog No:	İsim	Tarih (Miladi)
S-1	Hüseyin Ağa oğlu Lider Mustafa Ağa	1723
S-2	Hüseyin Ağa	1749
S-3	El-Haç Süleyman kızı Ümmühan kadın	1784
S-4	Muhammed Efendi'nin karısı Fatma hanım	1801
S-5	Tuhfezadelerden Hüseyin Ağa oğlu Muhammed Ağa	1849
S-6	Muhammed Emin Efendinin karısı Naile Hanım	1878
S-7	Hilmi bey oğlu Datçalı Mehmet Ali	1886
S-8	İzzet Bey oğlu Muhammed	1894/Ekim/24/Salı
S-9	Tuhfezadelerden Mehmet Ağanın karısı Fatma Hanım	1907
S-10	İzzet Bey	1916
S-11	Tuhfezadelerden Mehmet Ağanın karsı Canfeza	1925
S-12	Tuhfezadelerden İzzet Bey oğlu Ahmet Bey	1927

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Thanks / Teşekkür: Since 2012, the excavations in Knidos have been carried out by Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı, Professor of Archaeology at Selçuk University. We are working as an Art History team member within the scope of the Excavations and Researches of Knidos-Burgaz- Emecik Apollo Sanctuary, which is carried out on behalf of the Ministry of Culture and Tourism and Selçuk University with the Presidential Decree dated 01.06.2020 and numbered 2587. I would like to express my gratitude to Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı, the Head of Excavation, and the Knidos excavation team for the study of the graves mentioned in this article. In addition, I would like to thank Prof. Dr. Osman Kunduracı, one of the members of the excavation team working on the Turkish Period Works in the region, and Assist. Assist. Ali Can Özçelik, Master's student Gamze Durmaz and Master's student Sefa Esgiyer. / 2012 yılından itibaren Knidos'ta yapılan kazı çalışmaları Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı tarafından sürdürülmektedir. Söz konusu çalışma, 01.06.2020 tarihli ve 2587 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi adına sürdürülen Knidos- Burgaz- Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları kapsamında Sanat Tarihi ekip üyesi olarak çalışmaktayız. Bu makalede adı yer alan mezarlıların çalışılmasını sağlayan Kazı Başkanı sayın Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı hocama ve Knidos kazı ekibine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, Bölgedeki Türk Dönemi Eserlerini çalışan Kazı ekip üyelerinden Prof. Dr. Osman Kunduracı hocama ve Arş. Gör. Ali Can Özçelik'e, Yüksek lisans öğrencisi Gamze Durmaz'a ve Yüksek lisans öğrencisi Sefa Esgiyer'e teşekkür ederim.

Kaynakça

- Açıkgöz, Namık. *Datça Mezar Taşları ve Kitabeleri*. Muğla: Balıkaşiran Yayınları, 1. Basım, 2005.
- Aktaş, Azize Yasa vd., "Bolu'daki Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezar Taşları". *XVI. Türk Tarih Kongresi*. 1/173-194. Ankara: On dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Ali Can Özçelik, "Konya Merkez Araplar Mezarlığındaki İslami Dönem Mezar Taşlarından Örnekler" *XVI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, ed. Ahmet Aytaç, 63-70. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Alsancak, Zeynep. *Türk Kültüründe Gülün Simgesel Anlamları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Arslan, Aslı Sağıroğlu. *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1. Basım, 1989.
- Ayvazoglu, Beşir. *Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996.
- Balata, Refet Yalçın. "Değişim Sürecinde Samancıoğlu Camii Haziresindeki (Cuma Ovası-İzmir) Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 4/4 (2020), 112-150.
- Bas, Gülsen – Gül, Mesut. "Gevaş Dilmetaş Köyü Mezarlığı ve Mezar Taşları". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 39 (2018), 323-348.
- Bayrakal, Sedat. *Uşak'ta Osmanlı Mezar Taşları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Biçici, Hür Kâmil. "Muğla Orta Kentte Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II". *The Journal Of Academic Social Science Studies* 6/2 (2013), 1373-1436.
- Biçici, Hür Kâmil. "Muğla Orta Kentte Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II". *İnternational Journal Of Social Science* 6/2 (2013), 1373-1436.
- Biçici, Hür Kâmil. "Osmanlı Dönemi Orta kent Başlıklı Mezar Taşları". *İnternational Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic* 7/4 (2012), 1063-1105.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Tasnifi* (BOA, AE).
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi* (DH. MKT 397/3).
- Bodakçı, Ahmet. *Mardin Merkezde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. Yüzüncü yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Boran, Ali vd., *Edebi İstirahatgah İlgin Mezar Taşları*. Konya: İlgin Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Çağlar, İlker Mümin vd., Karaburun Kazası Hasseki (Haseki) Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6/4 (2022), 1574-1601.
- Çal, Halit- İltar, Gazanfer. *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Giresun Valiliği Yayınları, 2011.
- Çal, Halit. "Türklerde Mezar- Mezar Taşları". *Aile Yazıları* 8 (2015), 295-332.
- Çetin, Onur. "Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür ve Medeniyet Dünyası Üzerine Bir İnceleme (Eyüp Örneği)". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* ½ (Mayıs 2019), 113-122.
- Çetinaslan, Mustafa. *Taşların Dili İnegöl Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Bursa: Matsis Matbaa, 2021.
- Çelemoğlu, Şuayip. "Sinop/Ayancık/Tarakçı Köyü Gebelit Camisi ve Mezar Taşları". *AMİSOS* 6/10 (2021), 15-52.
- Çoruhlu, Tülin vd., "Sakarya Karasu İlçesi Mezarlık ve Mezar Taşları". *I. Uluslararası Geleneksel Türk Mezar Taşları Sempozyumu çoruhleri*. ed. Celil Arslan vd. 385-473. Azerbaycan: Hazar Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Eren, Sevinç- Yavuz, Sena. "Sakarya- Geyve Umur Bey Köyü Mezarlığı 19. Yüzyıl Osmanlı

- Mezar Taşlarından Örnekler". *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 10/3 (2020), 663-679.
- Eroğlu, Ömer -Top, Mehmet." Afyonkarahisar Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Bazı Mezar Taşları". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 10 (2024), 123-157.
- Gül, Selma. "Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı XVIII. Yüzyıl Kadın Mezar Taşlarında Görülen Bezemeler". *Sanat Tarihi Yıllığı* 26 (2017), 69-103.
- Gün, Recep vd. "Vezirköprü Yöresinde Bulunan 17-18. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2016), 37-75.
- Güzel, Emine. Taşlarda Saklı Medeniyet Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri. Konya: Çizgi Yayınevi, 2019.
- Güzel, Eylem vd., "Osmanlı Dönemi Örselli (Ödemiş / Gölcük Yaylası) Mezar Taşları". *Karadeniz Araştırmaları* 20/80 (2023), 1044-1078.
- Gökçe, Evren. "Nazilli Ağa Cami Osmanlı Mezar Taşları". *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (2021), 78-128.
- İrepoğlu, Gül. Gül Aşkın Çiçeği, Sanatın Çiçeği, Sonsuzluğun Çiçeği. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- İşli, Hüseyin Nejdet. Osmanlı Serpuşları. İstanbul: Ebru Matbaası, 2009.
- Karademir, Murat. "Edirne Kuşçu Doğan Camii Hazinesi'ndeki Mezar Taşlarının Tipolojik ve Estetik Analizi". *Palmet Dergisi* 7, (2025), 38-51.
- Karademir, Murat. "Keşan Yöresi Tarihi Mezar Taşları". *Selçuk Türkiyat* 58 (2023), 167-202.
- Karamağaralı, Beyhan. *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1. Basım, 1992.
- Karaman, Hayreddin. *Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler*. I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Kunduracı, Osman vd., "Muğla-Yatağan İlçesi Katrancı Köyü Mezar Taşlarından Örnekler". *XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri*, ed. Osman Kunduracı ve Ahmet Aytaç. 95-107. Türkiye: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2019.
- Kunduracı, Osman- Aslan, Halil İbrahim. "Burdur – Tefenni Beyköy Mezarlığından Örnekler". *XVI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, ed. Ahmet Aytaç ve Servet Akar. 37-46. Romanya: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Kunt, İbrahim- Karademir, Murat. "Mevlâna Müzesi Haziresindeki Mezar Taşlarından Örnekler". *Mütefekkir* 6/12 (2019), 489-516.
- Laqueur, Hans Peter. *Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Çev. Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Örnek, Demet. "Tarihi Kilis Mezar Taşları". *The Journal of Social Science* 8/15 (2024), 78-110.
- Önal, Raziye Çiğdem. "Trabzon Boztepe'de Ahi Evran Dede Camii ve Türbesindeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları". *Palmet Dergisi* 3 (2023), 125-160.
- Özkan, Mücella vd., *Makedonya ve Kosova'daki Osmanlı Dönemi Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Özkan, Selim Hilmi. "Türklerde Mezar Kültü, Ölü Gömme ve Mezar Taşı Geleneği". *Tarih ve Kültürümüzde Karaağaç Bilgi Şöleni*, ed. A. Yağmur Topaloğlu. 215-220. Ankara: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı ve Hamideli Derneği, 2012.
- Pektaş, Kadir. *Denizli'de Türk Varlığının Kadim Tarihi İlbadi Mezarlığı-I*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Seçkin, Selçuk- Tanık, Saliha, "Yalova, İlyasköy'de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *ERDEM* 84 (2023), 139-174.
- Sertyüz, Nurcan. *16. Yüzyıl Tezyinatımızda Gül (Tezhipte-Çinide)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Sevim, Nidayı. "Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve Motifler". *Düşünen Şehir Dergisi* 5 (2018), 102-111.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2004.

- Soyalp, Sedat. "Sarayköy- Hasköy Mahallesi'ndeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları". 3-4. *Uluslararası Geleneksel Türk Mezar Taşları Sempozyumu*. ed. Celil Arslan ve İbrahim Karaca. 492-521. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020-2021.
- Söğüt, Bilal vd., (ed.). *Sonsuzluğa Ulaşan Taşlar Gibye (Yeşilbağcılar) Mezar Taşları*. Muğla: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2018.
- Şen Ahmet. "Manisa'nın Salihli İlçesi, Poyraz Köyü Mezarlığında Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları". *Diyanet İlmî Dergisi* 59 (2023), 1339-1372.
- Şeyban, Lütfi vd. "İzmit Maşukiye Merkez Cami Hazinesi'nde Bulunan Osmanlı Mezar Taşları". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/5 (2014), 309-368.
- Varol, Abdül. Halim. "Aydın Kuşadası Adalızade Mezarlığı Kadın Başlıklı Osmanlı Mezar Taşları". *Sosyal Bilimler Dergisi* 6/35 (2019), 513-524.
- Yarış, Sahure. *Üsküdar'da Yer Alan Bir Grup Cami Haziresindeki Mezar Taşları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Yurdakul, İlhami vd., *Şehrin Hafızası Bilecik Mezar Taşları ve Kitabeleri*. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2019.